

MÜHENDİS İŞSİZLİĞİ ve SİYASET İLİŞKİSİ

Kemal Ulusaler
39 ve 40. Dönem EMO Yönetim Kurulu Başkanı

Çalışma en temel haklardan biridir. Çalışma hakkı, diğer insan haklarının gerçekleştirilmesi için vazgeçilmez bir hak olup insanlık ailesinin bütün üyelerinin doğuştan sahip oldukları insanlık onurunun ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Çalışma hakkı hem evrensel insan hakları metinlerinde hem de ulusal anayasalarda düzenlenmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin, 23. Maddesi çalışma hakkını düzenlemiştir. Buna göre, "1. Herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı" vardır. Avrupa Sosyal Şartı'nın birinci maddesi, "Çalışma Hakkı" kenar başlığını taşımaktadır. Birleşmiş Milletler üye ülkeleri, sosyal devlet niteliğine uygun olarak vatandaşlarına özgürce seçebilecekleri ve verimli olabilecekleri bir işte çalışarak yaşamlarını insan onuruna yaraşır bir biçimde kazanma olanağı verecek bir istihdam politikası geliştirmek ve uygulamakla yükümlü tutulmuşlardır.

"İşsizlik, hak ve özgürlükleri göreceli hatta anlamsız kılar. Dolayısıyla çalışma özgürlüğü temel bir haktır. Kişi bu özgürlüğünden ancak iş ve çalışma olanağı mevcutsa yararlanabilir. Ancak; 'Çalışma Hakkı' ne olursa olsun bir işe sahip olmak değildir. Çalışma ortam ve koşulları da bu hakkı tamamlar. Başka bir anlatımla, iş güvencesi hakkı, işyerlerinin çalışma ve sağlık koşullarına uygun olmasını isteme hakkı, çalışma sürelerinin uygunluğu, çalışan çocuk, kadın veya gençlerin korunması, adil ücret hakkı, ücretli izin, dinlenme hakkı, sosyal güvenlik hakkı gibi birçok hakların sağlandığı ölçüde çalışma hakkından söz edilebilir." (İ.Kaboğlu, Özgürlük Hukuku)

Görüleceği üzere kapitalist devlet anayasalarında çalışma hak ve ödevdir. Ancak hak kısmı ile ödev kısmı bariz bir şekilde ayrılmıştır. İşsizlik, istihdam kavramı içine sıkıştırılarak hak olmaktan çıkarılmış olan çalışma, burjuvazinin ihtiyaçları kapsamında bir ödev haline getirilmiştir. İşsizlik kapitalizmin yapısal bir sorunudur ve kapitalizm altında tam istihdam olanaklı değildir. Her an bir köşede hazır vaziyette duran yedek işçi ordusu, burjuvazinin işçi sınıfının üzerinde salladığı kılıca dönüşmektedir. Süreç ise şöyle işlemektedir: Burjuva ekonomistleri işsizlik oranına bakarak ekonominin "gidişatı" hakkında görüş ileri sürerken, burjuva politikacıları işsizliğe karşı "radikal" çözüm reçeteleriyle geniş işsiz kitlelerin oylarını almaya çalışır.

Yüksek Eğitimli İşsizlik Artıyor

Genel kanı, eğitim düzeyi arttıkça işsizliğin azalacağı şeklindedir. AB, ABD, Japonya ve benzeri ülkelerde geçerli olan bu durum Türkiye'de değişmektedir. 70'li yıllarda bu böyle iken zaman içerisinde okuryazar olmayanların işgücü piyasasından çekildiği ancak diğer eğitimli nüfusta da işsiz miktarının arttığı görülmektedir. Türkiye'de eğitimi yüksek işsizlerin oranı artış içerisinde. 1988 yılında yükseköğrenimli işsizlerin oranı yüzde 4.64 iken bu oran 2008'de yüzde 13.86'ya, 2016'da ise yüzde 28.32'ye çıkmıştır. Denebilir ki zaman içinde yükseköğrenim görenlerin sayısında artış oldu. 1990 yılı ile 2015 yılı arası yükseköğrenim mezunu 2.4 kat artarken aynı yıllar içerisinde işsiz yükseköğrenimli sayısı tam 6.1 kat artmıştır.

Geçmişte yüksek eğitim yapanların işsiz kalmayacakları şeklindeki inanış artık tamamen hükmünü kaybetmiş durumdadır. Üniversite mezunu işgücü arzı, üniversite mezunu işgücü talebinin üstünde ve aradaki makas giderek açılmaktadır. Türkiye'de 1980 Darbesi'nden bu yana şiddetli biçimde uygulanan yeni-liberal politikalar ve benimsenen "kalkınma" modeli, eğitim düzeyi yüksek işgücüne yeterli istihdam olanakları yaratmıyor. Yükseköğretime ilişkin kararlar, ülke ihtiyacına yönelik ve bir planlama dâhilinde değildir. Mühendis, mimar, şehir plancılarının yüzde 25'inin işsiz olduğu ya da meslek dışı işlerde çalıştığı ülkemizin bir gerçeğidir.

Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) 2016 yılında yaptığı "EMO Mühendislik İstihdamı ve Mesleki Alan" araştırmasıyla işsizlik rakamlarını belirledi. Elektrik, elektronik, elektronik haberleşme, kontrol ve otomasyon, elektrik-elektronik ve biyomedikal mühendislerinden oluşan EMO üyesi mühendisler arasında işsizliğin yüzde 18.7'ye tırmandığı ortaya çıktı. 2009 yılında EMO üyeleri arasındaki işsizliğe yönelik yapılan çalışmada bu oran yüzde 9.1 düzeyindeydi.

İşsizliğin ötesinde esnekleşme ve parçalı üretim, emeğin değersizleşmesine ve yabancılığa da yol açmaktadır. Emek üretkenliğini arttırmak, bilim ve teknolojinin üretime uygulanması ve emek sürecinin organizasyonu ile mümkün olur ve her iki nokta da mühendisin üretimdeki işleviyle doğrudan bağlantılıdır. Üretimde kullanılan teknolojinin gerek geliştirilmesinde, gerek üretiminde, gerekse uygulanmasında mühendis emeğine ihtiyaç doğar. Ayrıca üretim sürecinde üstlendiği denetim ve yönetim gibi görevler de

mühendis kimliğinin ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Ancak gelinen nokta “şablon üretim” ve hizmet sürecinde artık bilgiye ihtiyaç duyulmadığıdır.

Mühendis Emeginin Parçalanması

Belli bir işi parçalayıp standardize etmenin emek gücü açısından sonucu vasıf kaybına uğrayarak emeğin değersizleşmesi olurken; sermaye açısından sonucu emeği ucuzlatmak, kolaylıkla ikame edilebilir hale getirmek, böylelikle emeğe olan bağımlılığını azaltmak olur. Bugün bir yazılım programı sürecinde artık onlarca hatta yüzlerce mühendis çalışmaktadır. Hiçbiri bütüne hakim olmadığı gibi yaptığı işe de yabancılaşmaktadır.

Zaman içinde mühendislerin geliştirdikleri teknolojilerin mühendis emeğini de ikame edecek araçlar üretmesiyle, bu mesleğin üretim sürecindeki konumu sarsılmıştır. Özellikle dijital teknolojilerin, bilgisayarların ortaya çıkışıyla zihin emeğinin parçalanarak bilgi teknolojilerinin araçlarına aktarılması bu noktada büyük önem taşır. Önceden mühendisin işlevi olan ve mühendis emeğini nitelikli kılan birçok iş artık bilgisayar programları tarafından yapılabilmektedir. Öyle görünüyor ki yakın gelecekte, özellikle yapay zeka gelişim sürecinde mühendisin işlevi daha da yiticek ya da konum değiştirecektir. Şüphesiz salt işsizlik durumunda değil iş yaşamında da beyaz yakalılar ve mühendis, performans çizelgelerine sıkışmış vaziyette. Parçalanmışlık duygusu, sendikacılık, sürekli uzatılan mesai saatleri, hakkını arayamamak ve rekabet ortamı içinde artık çalışanlar da işsizlerden daha mutlu değiller. Fazla mesai ücreti alamama mühendisler için çok yaygın ve ciddi bir sorun, çünkü mühendislerin büyük bir kesiminin yasal çalışma süresi olan 45 saatin üzerinde çalışması bugün artık normalleşmiş bir durum haline almıştır. Kanıksanmıştır da üstelik. “Bizde mesai kavramı yok” söylemi, geç saatlere kadar çalışma; evde, yolda, her yerde çalışma, işi tüm yaşama yaymak anlamına gelmektedir.

Braverman’a göre, yeni teknoloji sayesinde bunaltıcı, sıkıcı ve rutin işler ortadan kalkıp, yerlerine yaratıcı ve çalışanlara büyük bir özgürlük alanı bırakan işlerin geçmesi bir yana, günümüzde beyaz yakalı işler dahi tıpkı bir fabrikada olduğu gibi rutinleşip parçalanarak değersizleşmektedir. Mühendislik mesleğinin doğal yönelimi olduğu düşünülen yöneticilik pozisyonları için kitleselleşmeden kaynaklı ek eleme kriterlerine tâbi olma dolayısıyla bir anlamda yaşanan değersizleşme; teknik alanların yoğun olarak taşere edilmesine bağlı olarak proje bazlı, güvencesiz ve esnek çalışma; sık iş değiştirme; bu esnada ücretler ve haklarda kayıplar; toplumsal statü kaybı bu olumsuzlaşmanın temel başlıkları arasında sayılabilir. Türkiye’de güncel tartışma konuları olan esnekleşme, çalışma yaşamının enformalleşmesi, güvencesizleşme gibi olgulardan mühendislerin etkilenmeyecek olmaları düşünülemez. Ancak pek çok yüksek eğitilmiş işsiz, güvencesizleşen iş koşullarını bir sorun olarak tanımlayıp bunun sisteme içkin olduğunu fark etmek yerine, kendilerini bu tehdiye karşı daha donanımlı kılmak için çaba harcıyor. Çoklu hizmet alımı söz konusu; sürücü belgesi başta olmak üzere pek çok sertifikayı elinde barındıran, dolayısıyla mühendislikle beraber en az üç-beş mesleği de bünyesinde barındırmayan mühendis artık bu rekabette geride kaldığını düşünmekte. Üniversite diplomasının iş bulmaya yetmediğini gören yüksek eğitilmiş işsizler lisansüstü eğitimi alıp yabancı dil kursları ve sertifika programlarına katılarak işe alınma ihtimallerini arttırmaya çalışıyorlar. Çünkü “bireyin

geleceğinin kendi sorumluluğunda olduğunu” düşünüyorlar. Yaygın düşünceye göre; kendini var olan işgücü piyasasına uygun hale getirmek için çabalamalı, her yolu deneyerek bir iş bulmalı, işinin ihtiyaçlarına her daim cevap verebilmek için kendini sürekli yenilemeli, kendini pazarlamayı bilmeli ve en önemlisi dinamizmini asla kaybetmemelidir.

İnsanların ertesi gün ne olacağını bilmedikleri böylesine güvencesiz bir sistem, haliyle beyaz yakalıların ruh hallerine de yansıyor. Sahip olunan iş her ne kadar güvenceli bir iş olmayacaksa da işsizlikten daha tercih edilir olmaya devam ediyor. Zira insanlar iş sahibi olmayı “işe yarar” olmakla, topluma katılmakla özdeşleştirdiklerinden işsizlik hali onlar için toplumdan dışlanma anlamına geliyor ve bir öz-değer kaybına neden oluyor. Hayal kırıklıklarını ve tepkilerini belirli bir özneye yansıtmadıklarından, ya sorunu kendi yetersizliklerinde görerek öfkelerini kendilerine yönlendiriyorlar ya da durumu kabullenerek kendileriyle dalga geçmek gibi farklı savunma mekanizmaları geliştiriyorlar.

İşsizler Ordusu Atomize Bireyler Halinde

İşsizliğin bir sonucu da toplumsal hayatın dışında bırakılma olduğundan yalıtılmış bireyler, sisteme karşı tehdit oluşturacak bir işsizler ordusu oluşturmaktan ziyade “homojen bir sınıf oluştur(a)mayan” atomize bireyler olarak kalıyorlar. İşsizler, esnek ve güvencesiz sisteme karşı duracak muhalif bir hareket oluşturmak üzere bir araya gelmediklerinden, bu ordu sistem açısından bir tehlike arz etmiyor. Buna rağmen sistem her koşulda kendilerine “Üretimde otomasyonun yükselmesiyle birlikte mavi yakalıların işsiz kalışını izledik. Önümüzdeki 10-15 yıl, büyük bir teknolojik devrimi de beraberinde getirecek. Ofislerin boşaldığını, beyaz yakalıların yerini yapay zekanın ve bilişsel yazılımların aldığını görebileceğiz. Beyaz yakalılar şehir ve hatta ülke değiştirmeye açık olmalı, yeni iş fırsatları için taşınmaktan korkmamalı. Yeni yetenekler kazanılabilir, öğrenmeye açık insanlar her zaman kazanan taraf olacak. Esnek davrananlar ve ekonomideki değişimlere adapte olanlar büyük dönüşüme daha kolay ayak uyduracak. Sorunlara soğukkanlı ve çözüm odaklı yaklaşanlar rakiplerine karşı avantaj sağlayacaktır” diyerek bireysel çözüm aramalarını nasihat edip, “ya örgütlenirlerse” korkusunu aşmaya çalışmakta.

Son yıllarda da üretim ekonomisi (reel ekonomi) yerine, rant ekonomisi hakimiyetinin kurulması, işsizlik sorununu içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Ekonomik istikrar ve işsizlik sorununun çözümü için böyle bir ekonomik anlayıştan uzaklaşılmalı ve reel ekonomiye dönülmelidir.

Yazıyı, Aslı Aydın’ın birleşik mücadele çağrısıyla bitirelim: “Özetle bugün içinde bulunduğumuz koşulları iktisadi zeminde anlamaya çalıştığımızda vardığımız yer, sermayenin bugün ‘istikrar’ bakışıyla da uyumlu olarak, işgücü maliyetleri ve çalışma standartlarının düşürülmesi üzerine kurgulanmış bir küresel entegrasyondur. Sömürüden, eşitsizlikten, parçalamaktan beslenen bu düzeni aşmak için Marx’ın işaret ettiği gibi ‘anlama faaliyetinin ötesine’ geçmeye adım atarsak başlayacağımız yer de bellidir... Gezi’den bu yana son dönemlerdeki direnişler, eğitim emekçisinden hekimine/mühendisine dek süren kamu emekçilerinin direnişi güçlü ama parçalı olarak karşımızdadır. Bu farklı statüler içerisinde bölünmüş, parçalı hale getirilmiş işçileri/emekçileri birleşik bir mücadele ekseninde bir araya getirecek bir siyaset acil bir görev olarak önümüzde durmaktadır.” ■

